

RAFAL MARCINIAK

Darłowo

**MIĘDZY GDAŃSKIEM A SZCZECINEM
KRYZYSY SPOŁECZNO-POLITYCZNE PRL
W REGIONIE KOSZALIŃSKO-SŁUPSKIM (1956–1981)
– PODSUMOWANIE BADAŃ**

Niniejszy artykuł jest podsumowaniem badań przeprowadzonych w ramach dysertacji doktorskiej. Praca ta częściowo wypełnia luki, jakie można dostrzec w badaniach historycznych dotyczących części wybrzeża Bałtyku. Wielu historyków postuluje prace badawcze z zakresu historii społecznej, przede wszystkim dotyczącej małych miast¹. Zrozumienie „prowincji” może być kluczem do odtworzenia skomplikowanych procesów społecznych i politycznych okresu PRL. Przyjrzenie się regionom, w których z pozoru nic znaczącego się nie działo, też jest ważne dla zrozumienia narastających konfliktów społecznych w Polsce. Nie zawsze historię należy pisać przez pryzmat doniosłych wydarzeń. Niestety, badania nad historią powojennej Polski koncentrują się głównie na centrum decyzyjnym (Warszawa) oraz ważniejszych ośrodkach miejskich, jak Poznań, Gdańsk, Szczecin, które kojarzone są z przełomowymi wydarzeniami w historii PRL. Miejsca, gdzie nie odnotowano manifestacji, strajków lub nie doszło do przełomowych wydarzeń politycznych, są rzadziej uwzględniane w badaniach. Historycy nie przywiązują wagi do badania recepcji wydarzeń krajowych

---

¹ B. Brzostek, M. Zaremba: *Polska 1956–1976 w poszukiwaniu paradygmatu*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2006, z. 2 (10), s. 25–37; J. Chrobaczyński: *Przyczynek do życia codziennego małego miasta w PRLu (lata sześćdziesiąte i siedemdziesiąte)*, w: *PRL z pamięci*, red. C. Robotycki, Kraków 2001, s. 81–92.

w społecznościach oddalonych od centrum. Brakuje odpowiedzi na pytania: jakich determinant zabrakło do wywołania podobnych reakcji. Znikome są także badania nad zagadnieniem wpływu wydarzeń na zachodzące przemiany społeczno-polityczne na „prowincji”. Rekonstrukcja procesów społeczno-politycznych bez uwzględnienia peryferii może sprawić, że zostanie zafalszowany obraz mechanizmów zachodzących w społeczeństwie w tamtym okresie. Wielu historyków nurtuje pytanie, dlaczego na zachodzie i północy Polski dochodziło do gwałtownych wydarzeń, jak w grudniu 1970 roku, a później w sierpniu 1980 roku?

Jednym z ważniejszych celów pracy była analiza kryzysów społeczno-politycznych w okresie PRL. Stanowiły one przełomowe wydarzenia, wyznaczając rytm w historii powojennej Polski. Jerzy Eisler zdefiniował kryzys władzy PRL następująco: „Kryzys władzy w PRL utożsamiam zatem z kryzysem politycznym, pamiętając wszakże o tym, iż towarzyszyły mu zwykle problemy ekonomiczne i wstrząsy polityczne. Były to (...) czasowe zaburzenia w sposobie sprawowania władzy”². Eisler zaznaczał jednocześnie, że podczas kryzysów dochodziło szczególnie do zaburzeń w ośrodku decyzyjnym, jakim było Biuro Polityczne KC PZPR, a w momentach kryzysowych czasem pojawiały się nowe ośrodki władzy, jak np. NSZZ „Solidarność” w 1980 roku. Historia tych zjawisk jest doskonale znana z perspektywy ogólnopolskiej – centrum władzy, natomiast można zauważyć poważne braki prowadzonych badań z perspektywy prowincji. W pracy dlatego podjęto taką próbę opisanie zjawisk społeczno-politycznych, jakie zachodziły na prowincji PRL pomiędzy 1956 a 1981 rokiem.

Pojawienie się w tytule Gdańsk i Szczecin może sugerować, że w pracy przedstawiono sytuację społeczno-polityczną w okresie PRL na wybrzeżu między tymi miastami. Miasta te stanowią tu raczej punkt odniesienia, będąc zarazem tłem dla opisywanych wydarzeń. Badaniom poddano terytorium położone pomiędzy granicami tych dwóch regionów zdominowanych przez wymienione w tytule aglomeracje. Ścisłej ujmując, uwagę skupiono na pasie wybrzeża położonego między województwem gdańskim a szczecińskim, czyli na regionie koszalińsko-słupskim. Termin „region”, zgodnie z typologią Jerzego Topolskiego, uwzględnia następujące kryteria: wspólnotę administracyjną, historyczną, ekonomiczną i kulturową. U niektórych historyków badających obszar koszalińsko-słupski pojawia się niekiedy dość dyskusyjne określenie „Pomorze Środkowe”. Nazwa ta nie ma jednak odzwierciedlenia w tradycji historycznej

---

² J. Eisler: *Polskie miesiące, czyli kryzys(y) w PRL*, Warszawa 2008, s. 17.

ani w nazewnictwie geograficznym. Utworzenie w 1950 roku odrębnego województwa koszalińskiego spowodowało powstanie społeczności pozbawionej ważnych ośrodków metropolitalnych. Administracyjne wydzielenie regionu nie korespondowało także z żadnymi historycznymi uwarunkowaniami. Stworzono specyficzny region bez centrum kulturalnego, a także gospodarczego – funkcje te pełniły miasta spoza regionu koszalińsko-słupskiego, jak Szczecin, Gdańsk, a nawet w pierwszych latach Poznań jako ośrodek akademicki. Także specyfika urbanistyczna regionu w ujęciu socjologicznym tworzyła charakterystyczną społeczność. W temacie pracy zrezygnowano natomiast z określenia „województwo koszalińskie”, gdyż nazwę tę można stosować wyłącznie w kontekście historycznym do 1975 roku, czyli do reformy administracyjnej. Reforma ta doprowadziła do wydzielenia dwóch odrębnych województw: słupskiego i koszalińskiego. Postanowiono uwzględnić w tytule region słupski, chroniąc pracę przed utratą wielu wątków badawczych i wielu ważnych zjawisk z tego obszaru Polski.

W pracy wyznaczono cezury 1956 roku i 1981 roku. Okres między wyznaczonymi datami pozwolił na wykorzystanie wspólnych instrumentów badawczych, gdyż mechanizmy sprawowania władzy między tymi datami są bardzo podobne. Rok 1956 jest punktem wyjścia w związku z symbolicznymi przemianami społeczno-politycznymi w PRL, jakie zaszły po okresie stalinowskim. Pomiedzy tymi datami dochodziło do pośrednich kryzysów społeczno-politycznych, które były ważne, ale nie stanowiły takiego przełomu politycznego, jaki można zauważyć w 1956 czy w 1981 roku. Lata 1980–1981 można było wykluczyć, ale obserwacja tego okresu pozwala na formułowanie ciekawych postulatów badawczych, których przyczyny tkwiły w wydarzeniach wcześniejszych. Opis formowania się „Solidarności” umożliwiło udzielenie odpowiedzi na wiele nurtujących pytań dotyczących zjawisk zachodzących pomiędzy 1956 a 1980 rokiem. Ostatnia dekada PRL znacznie się natomiast różni od poprzedniej, co wyzwałoby już nowe postulaty badawcze, a także skłaniałoby do wykorzystania innych metod badawczych. Pogląd ten wynika z tego, że po 1981 roku pojawiły się nowe realia społeczno-polityczne i dla ich zbadania historyk powinien korzystać z badań socjologicznych, a także z metod *oral history*. Zastosowanie odmiennych form badawczych i źródeł mogłoby zakłócić narrację historyczną, dlatego z powodu widocznych trudności metodologicznych wymusza to na historyku sformułowanie postulatu odmiennych badań nad ostatnią dekadą PRL.

Podjęte problemy oraz poszczególne obszary badawcze wymusiły interdyscyplinarne zbadanie tematu. Metodologia historyczna była wiodąca, ale nie

jedyna. Postawione powyżej pytania i nakreślone obszary badawcze spowodowały zastosowanie metodologii nauk społecznych, zaczerpniętej zarówno z socjologii, jak również, w mniejszym stopniu, z psychologii społecznej. Nauka socjologiczna daje historykowi wiele narzędzi, które pozwalają przyrzeć się precyzyjnie wydarzeniom w trakcie kulminacji zachodzących zmian w społeczeństwie. Ważną funkcję pełniła w pracy analiza socjologiczna. Diagnoza tego typu była konieczna do zbadania struktury wiekowej społeczności regionu, bowiem psychologowie społeczni podkreślają, że postawy w trakcie zachodzących procesów społecznych zależne są od wieku ich uczestników. W pracy korzystano zarówno z metod ilościowych, jak i jakościowych.

W celu zrozumienia motywów postępowania zbiorowisk ludzkich przydatne okazywały się teorie zaczerpnięte z psychologii społecznej. Wykorzystując osiągnięcia badawcze tej dyscypliny, podjęto próbę wyjaśnienia zachowań ludzi żyjących w zatamizowanym społeczeństwie, w którym panowała na dodatek „próżnia socjologiczna”³, co przyczyniło się do braku aktywności ludzi w ramach szerszej zbiorowości. Andrzeja Friszke upatrywał w tym znikome zaangażowanie robotników podczas marcowych wydarzeń w 1968 roku, gdyż nie występowali oni jako grupa społeczna i nie działali na terenie swoich fabryk⁴.

Cele i tezy

Podczas prowadzonych badań istotne okazały się pytania: w jaki sposób na prowincji przebiegały „polskie miesiące” oraz czy wydarzenia z głębi kraju wyzwały zmiany choćby w strukturach władz lokalnych? Jak głęboko zachodziły zmiany na prowincji? Dlaczego w różnych miejscowościach, mimo że warunki życia są podobne, społeczność zdolna jest do buntów, a w innych miejscach poddaje się reżimowi? Dlaczego sytuacja kryzysowa na pewnym etapie wyhamowuje, a gdzie indziej przechodzi w kolejną fazę?

Ważnym aspektem było zbadanie reakcji społeczności lokalnej na kryzysy społeczno-polityczne pojawiające się w PRL. Obszarami badawczymi była

---

³ M. Zaremba: *Biedni Polacy 68. Społeczeństwo polskie wobec wydarzeń marcowych w świetle raportów KW i MSW dla kierownictwa PZPR*, w: *Marzec 1968 trzydzieści lat później*, tom I (referaty), red. M. Kula, P. Osęka, M. Zaremba, Warszawa 1998, s. 162. Szerzej na temat „próżni socjologicznej” S. Nowak: *System wartości społeczeństwa polskiego*, „Studia Socjologiczne” 1979, nr 4; H. Świda-Ziemia: *Człowiek wewnętrznie zniewolony*, Warszawa 1997, s. 193.

⁴ Ibidem, s. 162. Szerzej na temat „próżni socjologicznej” patrz: S. Nowak: op. cit.; H. Świda-Ziemia, op. cit., s. 193.

nomenklatura partyjna, aparat bezpieczeństwa i społeczność lokalna. W pracy postawiono hipotezę, że region koszaliński był mniej aktywny niż szczeciński lub gdański podczas kryzysów społeczno-politycznych w okresie PRL z powodu braku silnych ośrodków metropolitalnych z określonymi strukturami społecznymi niezbędnymi do „mobilizacji społecznych”.

W Gdańsku i w Szczecinie po 1976 roku dość aktywnie działały środowiska opozycyjne zarówno wśród inteligencji, jak i robotników. Między tymi ośrodkami na Wybrzeżu powstała jednak duża wyrwa. W regionie koszalińsko-słupskim zauważalny był deficyt środowisk opozycyjnych z zaangażowanymi robotnikami. A przecież przez ten pas Wybrzeża przebiegały szlaki komunikacyjne, które umożliwiały kontakty między ludźmi. Skłania to do postawienia pytania, dlaczego w województwie koszalińskim nie rozwijały się środowiska opozycyjne przed sierpniem 1980 roku? Podjęto próbę wyjaśnienia, które z miast wybrzeża wywarło większy wpływ na kształtowanie się środowisk opozycyjnych po 1976 roku na interesującym nas obszarze. W przypadku wydarzeń z czerwca 1976 roku można było sformułować następujące pytanie: czy charakter wystąpień i nastrojów społecznych w kraju ukształtował mapę opozycji przedsierpniowej w poszczególnych regionach?

Znalezienie odpowiedzi wymagało dogłębnej analizy warunków, w jakich funkcjonowała regionalna inteligencja, do której zaliczano: nauczycieli, lekarzy, prawników, dziennikarzy i intelektualistów, inżynierów, kadre nauczycieli wyższych uczelni nauczycielskich oraz Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Koszalinie. Starano się zbadać zachowania poszczególnych przedstawicieli tego środowiska. Podczas badania nie sposób było pominąć dość istotnego aspektu, jakim jest działalność Kościoła. W regionie tym dominowały małe miasteczka oraz wsie, w których religia nadal odgrywała ważną rolę i w pewien sposób kształtowała mentalność ludzi.

Baza źródłowa a literatura przedmiotu

Przy powstawaniu pracy wykorzystano wiele publikacji naukowych, o których z powodu ograniczenia objętości artykułu jedynie wspomniano. Ogólnopolskiej debacie historycznej ton nadają m.in.: Jerzy Eisler, Paweł Machcewicz, Andrzej Friszke, Piotr Osęka, Andrzej Paczkowski, Marcin Zaremba, Jerzy Dudek, Krzysztof Persak. Literatura przedmiotu dotycząca regionu koszalińsko-słupskiego jest jeszcze skromna. Najwięcej prac dotyczących tego regionu

poświęcono okresowi pomiędzy 1945 a 1956 rokiem, a autorami wielu z nich są: Zenon Kachnicz, Marek Żukowski⁵ czy też Robert Borucki. Jedną z ważniejszych publikacji dotyczących roku 1968 napisał Maciej Hejger⁶, a dotyczącą grudnia 1970 w Słupsku godną odnotowania jest pozycja Stanisława Łacha⁷. Warto zaznaczyć jednak ogromny dorobek Kazimierza Kozłowskiego w historiografii Pomorza Zachodniego, którego prace były ważnym punktem odniesienia dla prowadzonych badań. W historiografii dotyczącej Szczecina opublikowano wiele prac autorstwa m.in. Małgorzaty Machałek⁸, Eryka Krasuckiego⁹, Adama Makowskiego¹⁰, Radosława Ptaszyńskiego¹¹, Michała Paziewskiego¹², które pozwalały dokonywać odniesień i porównań dla regionu koszalińsko-słupskiego. W przypadku Trójmiasta ważne wnioski formułowali w swoich pracach Barbara Okoniewska¹³, Marek Andrzejewski¹⁴ oraz Piotr Perkowski¹⁵. Najlepiej zbadane wydarzenia dotyczyły roku 1956, 1970, 1980–1981. Wciąż słabo przebadanym

⁵ M. Żukowski: *Krótki oddech wolności. Pomorze Zachodnie w latach 1945–1957*, Koszalin 2001.

⁶ M. Hejger: *Marzec 1968 r. w Koszalinie i Słupsku*, „Dzieje Najnowsze” 2008, R. XL, z. 1, s. 87–101.

⁷ S. Łach: *Grudzień 1970 w Słupsku*, Słupsk 2003 (publikacja jest pokłosiem referatu wygłoszonego w Pomorskiej Akademii w Słupsku w 2003 r. w związku z obchodami rocznicowymi wydarzeń Grudnia ’70).

⁸ M. Machałek, P. Miedziński: *Zbuntowane miasto. Szczeciński Grudzień ’70–Styczeń ’71*, Szczecin 2007.

⁹ E. Krasucki: „Antysyjonistyczne” wątki szczecińskiego Marca 1968 roku (zarys problematyki), w: *Żydzi oraz ich sąsiedzi na Pomorzu Zachodnim w XIX i XX wieku*, red. M. Jaroszewicz, W. Stępiński, Warszawa 2007; idem: *Żydowski Marzec ’68 w Szczecinie*, Szczecin 2008; idem: *Prowincjonalny Marzec. Specyfika szczecińskich wydarzeń 1968 r.*, w: *Z dala od centrum. Rok 1968 na Pomorzu Zachodnim*, red. R. Kościelny, Szczecin 2009; idem: *Edmund Bałuka. Garść refleksji do portretu szczecińskiego robotnika z początku lat siedemdziesiątych*, w: *Między Warszawa a regionem. Opozycja przedsierniowa na Pomorzu Zachodnim*, red. K. Kowalczyk, M. Paziewski, M. Stefaniak, Szczecin 2008, s. 191–204.

¹⁰ A. Makowski: *Pomorze Zachodnie w polityce gospodarczej Polski w latach 1950–1960*, Szczecin 2006.

¹¹ R. Ptaszyński: *Prokuratura Wojewódzka w Szczecinie wobec Grudnia ’70*, w: *Historia, miasto, pamięć: Grudzień ’70–Styczeń ’71 (perspektywa szczecińska)*, red. M. Kowalewski, E. Krasucki, P. Miedziński, Szczecin 2010.

¹² M. Paziewski: *Przedsierniowa opozycja demokratyczna na Pomorzu Zachodnim*, w: *Między Warszawą a regionem...*, s. 99–120; zob. też M. Paziewski, *Komitet Założycielski Wolnych Związków Zawodowych Pomorza Zachodniego*, w: *Stan wojenny w skali kraju i Pomorza Zachodniego – informacje źródłowe i refleksje*, red. M. Machałek, J. Macholak, Szczecin 2005, s. 241–258.

¹³ B. Okoniewska: *Październik 1956 r. w ośrodku gdańskim*, w: *Październik 1956 na Ziemiach Zachodnich i Północnych*, red. W. Wrzesiński, Wrocław 1997.

¹⁴ M. Andrzejewski: *Marzec 1968 w Trójmieście*, Warszawa–Gdańsk 2008.

¹⁵ P. Perkowski: *Gdańsk – miasto od nowa. Kształtowanie społeczeństwa i warunki bytowe w latach 1945–1970*, Gdańsk 2013.

jest okres pomiędzy 1976 a 1980 rokiem. Bardzo ważną pozycją okazała się praca Tomasza Sikorskiego o historii Ruchu Młodej Polski¹⁶, dzięki czemu można było budować obraz opozycji przedsierpniowej, szczególnie na terenie Trójmiasta. W opisie tworzenia się NSZZ „Solidarność” w regionie koszalińskim należy wspomnieć o pracy Adama Frydrysiaka, choć raczej z powodu tego, że była to pierwsza publikacja dotycząca tej tematyki niż ze względu na walor naukowości. Pozycja ta nie wyczerpała tematu i nie sprostowała naukowym kryteriom¹⁷.

Znaczna część dysertacji została oparta na materiałach archiwalnych. Podczas kwerendy wyodrębniono trzy kategorie: akta proweniencji partyjnej, akta aparatu bezpieczeństwa, zbiory prywatne. Pozytywne efekty przyniosły kwerendy zasobów archiwów państwowych w Koszalinie i Słupsku oraz archiwów Instytutu Pamięci Narodowej. Mniejsze znaczenie miały akta znajdujące się w Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Dla rekonstrukcji wydarzeń dużą wartość miały dokumenty partyjne. Z uwagi na ten fakt kwerendę skupiono na zespole KW PZPR w Koszalinie, a od 1976 roku także w Słupsku. Po przeprowadzeniu badań wyodrębniono następujące rodzaje dokumentów: raporty sytuacyjne Sekretarza KW PZPR, stenogramy z posiedzeń Egzekutywy, zestawienia statystyczne członków partii oraz danych gospodarczych, protokoły z zebrań sekretariatu KW, egzekutywy, komisji problemowych KW, akta Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej PZPR, akta personalne Wydziału Kadr PZPR.

Bardzo ważną rolę odegrały także akta przechowywane w archiwach IPN, a szczególnie dokumenty aparatu bezpieczeństwa PRL. Dokumenty SB mogą być pomocne, gdy akta partyjne nie są przydatne. Uwidocznilo się to wówczas, gdy podjęto próby zbadania frakcyjnych podziałów wewnątrz PZPR na szczeblu wojewódzkim. Brakuje źródeł memuarystycznych działaczy regionalnych, a w przypadku przeprowadzenia wywiadu ze świadkiem historii istnieje problem wiarygodności relacji. Protokoły partyjnych zebrań również nie rozwiązują tych problemów. Sprawozdania z narad partyjnych pojawiające się w prasie nie odbiegają od przyjętej poprawności politycznej. Jediną szansą dla historyka jest analiza dokumentów i czytanie informacji „między wierszami”, a niekiedy szczęśliwy zbieg okoliczności.

W pracy wykorzystano także kilka wywiadów ze świadkami historii: bp. Ignacym Jeżem, Zenonem Steinem, Bolesławem Sieradzkim, Ryszardem

---

¹⁶ T. Sikorski: *O kształt polityki polskiej. Oblicze ideowo-polityczne i działalność Ruchu Młodej Polski (1979–1989)*, Toruń 2012 (wyd. II).

¹⁷ A. Frydrysiak: *Solidarność w województwie koszalińskim 1980–1989*, Koszalin 2006.

Pilaszkiewiczem. Także znaczna część źródeł dotyczących NSZZ „Solidarność” Regionu Pobrzeże pochodziła ze zbiorów prywatnych oraz pochodzących z archiwum związkowego NSZZ „Solidarność” w Koszalinie.

Bardzo ważnym uzupełnieniem źródeł archiwalnych okazały się materiały prasowe ukazujące się w „Głosie Koszalińskim” i jego mutacji „Głosie Słupskim”, a po 1975 roku – „Głosie Pomorza”.

Wnioski z pracy badawczej

Praca jest pierwszą próbą przedstawienia procesów społeczno-politycznych zachodzących w regionie koszalińsko-słupskim w latach 1956–1981. Wiele źródeł w niej przytaczanych wykorzystano po raz pierwszy. W pracy udało się odsłonić kilka ciekawych i mało znanych wątków, które wzbogacą historiografię regionu. Za duże osiągnięcie można uznać próbę przedstawienia procesów wewnątrzpartyjnych KW PZPR w omawianym okresie, co może być wykorzystane w ostatnio rozwijanych badaniach nad rolą aparatu partyjnego w życiu społeczno-politycznym państwa polskiego. W jakiejś mierze udało się naszkicować obraz ukazujący mechanizmy tworzenia się frakcji wewnątrzpartyjnych w okresach kryzysów politycznych: w październiku 1956 roku, marcu 1968 roku oraz w latach 1980–1981. Można było zauważyć, że podziały frakcyjne w centralnych ośrodkach władzy nie przekładały się na podziały na prowincji. Zazwyczaj rywalizacja wewnątrzpartyjna w terenie wynikała z dotychczasowych powiązań personalnych opartych na wspólnocie interesów, które wykazywały się raczej pragmatyzmem i koniunkturalizmem politycznym aniżeli jakimś ideologicznym zaangażowaniem. Grupy te wykorzystywały natomiast konstelacje polityczne w Komitecie Centralnym. W 1956 roku nie występowało odzwierciedlenie podziałów na „natolińczyków” i „puławian”, natomiast wyraźnie było widać zwolenników poszczególnych programów, tych dominujących na szczeblu centralnym, frakcji politycznych. Zarysowujące się podziały wynikały z wcześniejszych animozji personalnych oraz z koniunkturalnych zachowań, polegających na próbie przypodobania się zwolennikom destalinizacji. Zmagania te jednak nie doprowadziły do zmiany składu Egzekutywy KW PZPR. Znamienną rolę w październikowej rywalizacji odgrywali dziennikarze partyjnego organu prasowego „Głosu Koszalińskiego”, z redaktorem naczelnym Ignacym Wirskim. W 1968 roku widać było wyraźną rywalizację między dwoma osobami – komendantem KW MO płk. Janem Pieterwasem oraz I sekretarzem KW PZPR Antonim Kuligowskim, którzy skupiali

wokół siebie zwolenników. Ten ostatni stał się ofiarą marcowych rozgrywek, a po V Zjeździe PZPR pozornie awansował do administracji KC PZPR na podrzędne stanowisko członka Centralnej Komisji Rewizyjnej. Pomimo tej rywalizacji nie można stwierdzić, że doszło do wyraźnego podziału ideologicznego w łonie komitetu wojewódzkiego.

W omawianych kryzysach udało się ustalić i uporządkować fakty, które często są przemilczane w wielu pracach historycznych, dotyczące mało znaczących prowincji, takich jak region koszalińsko-słupski. W wypadku przemian związanych z odwilżą polityczną w 1956 roku udało się pokazać proces destalinizacji w aparacie bezpieczeństwa, prokuraturze, sądownictwie oraz aparacie partyjnym. Udało się opisać reakcje robotników i mieszkańców regionu na wydarzenia w Poznaniu z 28 i 29 czerwca 1956 roku. Pomimo żywiołowych zachowań i komentarzy z powodu znacznej atomizacji społeczeństwa robotnicy w regionie nie byli w stanie zorganizować protestów – zdawali sobie sprawę ze swojej dezintegracji, co uniemożliwiało im wyjście na ulicę.

W powyższych procesach należy upatrywać przyczyn specyficznych zachowań społeczności lokalnych w trakcie kryzysów społeczno-politycznych. Otóż społeczności prowincjonalne, szczególnie położone na „nowych terenach Polski”, po 1945 roku formowały się na nowo i budowały swoją tożsamość. Widoczna atomizacja społeczności i poważne kontrolowanie przez aparat bezpieczeństwa pogłębiały istnienie „próżni socjologicznej”. W roku 1956 dlatego bardziej aktywnymi ośrodkami podczas kryzysów społeczno-politycznych były regiony z Polski centralnej. Kryzys polityczny w roku 1956 pokazał na przykładzie mniejszości narodowych, że działał dezintegrująco na społeczeństwo Ziem Zachodnich i Północnych. W 1956 roku wyraźnie zauważalny był brak spójności tego społeczeństwa. Rok ten nie był jeszcze istotny w tworzeniu się tożsamości i wspólnoty regionu. Wielu ludzi miało nadzieję, że wróci w ojczyste strony. Polacy nadal żyli w niepewności – zawirowania wewnątrz kraju i na arenie międzynarodowej nie budowały poczucia bezpieczeństwa.

Na wypadki w 1956 roku nie wpłynęły wydarzenia w Gdańsku czy Szczecinie, które to ośrodki nie były także punktem odniesienia dla mieszkańców Słupska czy Koszalina. Interesowano się natomiast sytuacją robotników w Poznaniu. W październikowe dni reakcje ludzi regionu nie różniły się znacząco od tych z głębi kraju. Należy natomiast podkreślić brak silnego antysemityzmu zarówno w zachowaniach ludzi podczas wieców, jak również podczas zebrzań partyjnych. Retoryka antysemitcka nie odgrywała pierwszorzędnej roli.

Ważną rolę polityczną w październiku 1956 roku odegrały natomiast wiece, na których ludzie po raz pierwszy od kilkunastu lat otwarcie wyrażali swoje myśli. Duży wpływ na krytykę dotychczasowej polityki mieli członkowie partii niższego szczebla, dygnitarzy partyjnych natomiast charakteryzowała postawa wyczekująca. Przełom w kryzysie wewnątrzpartyjnym spowodowała krytyka wyrażona przez dziennikarzy „Głosu Koszalińskiego”. Ich postawa dodała odwagi niektórym sekretarzom powiatowym, którzy, wykorzystując październikową atmosferę, zaczęli krytykować wojewódzki aparat partyjny. Na zmiany trzeba było dłużej czekać aniżeli w Szczecinie czy Gdańsku. Mogło to być spowodowane znacznie słabszym środowiskiem robotniczym w Koszalinie czy Słupsku, znikoma była więc groźba pojawienia się niekontrolowanych protestów.

Dość ciekawe fakty pojawiają się przy opisywaniu sytuacji na Wybrzeżu w grudniu 1970 roku. W dniach 16 i 17 grudnia w Słupsku rozgorzały uliczne demonstracje. Nie były one tak brutalnie i krwawo spacyfikowane jak w Trójmieście, a później także w Szczecinie. W tym okresie i na tle tych wydarzeń można zauważyć wyraźną różnicę w zachowaniach słupszczyzan i koszalinian. Niemalą rolę odgrywało lepsze skomunikowanie i gospodarcze powiązanie Trójmiasta ze Słupskiem. Dla porównania można zauważyć silne oddziaływanie Szczecina na inne miasta zachodniej części Wybrzeża czy Trójmiasta na wschodnie Wybrzeże, co ułatwiało integrację robotników. Zjawisko to nie występowało w województwie koszalińskim, co mogło wpływać na słabość środowisk robotniczych w trakcie organizowanych buntów przeciw władzy. Warto zwrócić uwagę na silne środowisko kolejarskie w regionie szczecińskim, które wyraźnie wpływało na procesy integrujące społeczność robotniczą. Rozbudowany węzeł komunikacyjny między Szczecinem a Stargardem i innymi miastami ułatwiał zacieśnianie więzi i znajomości między ludźmi dojeżdżającymi do pracy. Codziennie między tymi miastami przemieszczało się tysiące robotników. Mieli ze sobą kontakt, mogli wymieniać się informacjami i poglądami. Było to istotne w wypadku rozprzestrzeniania się strajków w regionie. Brak powiązań gospodarczych i społecznych Koszalina ze Słupskiem spowodował, że fala protestów w grudniu 1970 roku nie przeniosła się do stolicy województwa i kolejnych miasteczek.

Udało się również zdiagnozować najważniejsze problemy dotyczące tworzenia i funkcjonowania opozycji politycznej instytucjonalnej po 1976 roku. Należy jednak dodać, że pojawiające się wnioski wymagają dalszych badań, aby stworzyć pełen ich obraz. Badania wykazały słabość środowiska opozycji przedsierniowej, co było spowodowane brakiem silnych grup młodzieżowych o charakterze

kontestatorskim. W tej kwestii widać wyraźnie, że środowiska opozycyjne ze Słupska miały duże wsparcie ze strony środowisk z Gdańska. Szczecin niestety odgrywał marginalną rolę nawet dla koszalińskich opozycjonistów. Dopiero masowy rozwój NSZZ „Solidarność” przyczynił się do powstania realnej opozycji w regionie.

Spśród opisywanych kryzysów znamionem dla regionu okazał się kryzys 1980 roku, który doprowadził do zaangażowania się regionalnej społeczności w wydarzenia polityczne na niespotykaną dotąd skalę. Wcześniejsze kryzysy, pomimo politycznego znaczenia i wpływu na mentalność całego społeczeństwa polskiego, nie spowodowały jakichś przełomów dla regionu koszalińsko-słupskiego, jak choćby Grudzień '70 dla Gdańska i Szczecina, co determinowało późniejsze procesy społeczno-polityczne związane z tworzeniem opozycji w tych ośrodkach. Znamienny jest fakt, że wydarzenia z 16 i 17 grudnia 1970 roku w Słupsku nie funkcjonowały w pamięci lokalnej społeczności.

Badania potwierdzają, że pewne zjawiska zachodzące w latach siedemdziesiątych XX wieku kształtowały mapę opozycyjną Polski. W Gdańsku i w Szczecinie po 1976 roku dość aktywnie działały środowiska opozycyjne zarówno wśród inteligencji, jak i robotników. Między tymi ośrodkami na Wybrzeżu powstała jednak duża wyrwa. W regionie koszalińsko-słupskim środowisko opozycyjne, z zaangażowanymi robotnikami, było zbyt małe, chociaż teren ten znajduje się na szlaku komunikacyjnym Słupska i Koszalina, w których działały niezależne związki zawodowe, co nie było przecież bez znaczenia. Pojawia się zatem pytanie, dlaczego w województwie koszalińskim nie rozwijały się środowiska opozycyjne przed sierpniem 1980 roku?

Warto zwrócić uwagę na aspekty socjologiczne, czyli tzw. próżni socjologicznej, która utrudniała funkcjonowanie opozycji. Pokazuje to też, dlaczego aparat władzy miał większą kontrolę nad społecznością, wśród której wyzwały się zachowania demokratyczne. Nie znajduje potwierdzenia teza, że do narodzin świadomej opozycji politycznej przyczyniły się warstwy inteligentkie. Źródłem powstawania tego zjawiska należałoby szukać bardziej w warstwie kulturowej i egzystencjalnej. Oczekiwania lepszego poziomu życia i wynikające stąd niezniecierpliwienie były przyczynami powiększania się frustracji społeczeństwa, zaczynającego krytycznie odnosić się do reżimu. Pogłębiała się dzięki temu niechęć do władzy, którą obarczano winą za złe warunki życia. Do tego wychowanie i pewne imponderabilia kulturowe utrudniały akceptację władzy u niektórych osób.

Warto zwrócić uwagę, że ważną rolę w kształtowaniu opozycji odgrywały grupy młodzieżowe, jednak brak ogniw integrujących młodzież na środkowym Wybrzeżu powodował, że działania te nie miały większego znaczenia politycznego. Wpływał na to deficyt środowisk duszpasterskich czy też brak silnych środowisk akademickich. Sprawnie funkcjonujący aparat bezpieczeństwa uniemożliwiał wszelkie próby konsolidacji nielegalnych grup młodzieżowych. Mimo to w regionie koszalińsko-słupskim funkcjonowały grupy kontestujące reżim. W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku grupy opozycyjne powstawały wyłącznie wśród młodzieży, przez co ich działanie było często spontaniczne i krótkotrwałe. Wyraźnie brakowało autorytetów, które miałyby wpływ na wychowanie tej młodzieży. W innych warunkach dojrzewali ich rówieśnicy w Gdańsku, Warszawie, Szczecinie, Lublinie, gdzie duszpasterze akademicki (m.in. o. Wiśniewski, S. Zieja, o. Czuma) integrowali młodzież. W Warszawie oprócz tego istniało kilka grup intelektualistów, przyciągających i spajających młode pokolenia. Wydarzenia z grudnia 1970 roku pokazały, że bliskość Gdańska wpływała ożywiająco na studentów ze Słupska, jednak, jak wcześniej, Słupsk nie wywarł większego wpływu na pozostałą część regionu. Przykładowo, tworzący się Ruch Młodej Polski po sierpniu 1980 roku w Słupsku nie znalazł naśladowców w innych częściach regionu, mimo że młodzież Koszalina, Białogardu, Szczecinka angażowała się w działalność opozycyjną. Także słabo zintegrowane były środowiska robotnicze, co miało znaczenie przy tworzeniu się „Solidarności”.

Wypadki w sierpniu 1980 roku pokazały procesy, jakie zachodziły w społecznościach lokalnych. Zaangażowanie mieszkańców regionu koszalińskiego i słupskiego w procesy społeczno-polityczne było porównywalne do zaangażowania innych społeczności w pozostałych częściach kraju. Pokazały się jednak deficyty, które były widoczne już wcześniej. Oba miasta – Koszalin i Słupsk nie były znaczącym ośrodkiem politycznym w toczącej się debacie o reformach politycznych w kraju. Działacze koszalińskich struktur „Solidarności” skłaniali się do bliższej współpracy ze szczecińskim ośrodkiem, natomiast słupskim związkowcom bliższy był Gdańsk. Dylematy powstały także wśród szczecińskich działaczy „Solidarności”, czy podporządkować się organizacyjnie szczecińskiemu strukturze, czy też zarządowi NSZZ „Solidarność” Pobrzeże w Koszalinie. Sprawa tworzenia się struktur „Solidarności” ujawniła dezintegrację lokalnej społeczności.

Nastroje, jakie kształtowały się w społeczności regionu koszalińsko-słupskiego, były dyktowane przez wydarzenia w kraju. Społeczność regionalna

uaktywniała się wówczas, gdy kryzys polityczny był już widoczny w ważniejszych ośrodkach miejskich w kraju. Czynne zaangażowanie przedstawicieli regionu w kryzysy społeczno-polityczne można było odnotować w 1956 i 1980 roku, co pokazuje, że do aktywnego zaangażowania społeczności prowincjonalnych dochodziło przy znacznym odchyleniu krzywej zaspokojenia potrzeb społecznych. Wylania się częściowo przekrój socjologiczny społeczności regionu, która mogła angażować się w kontestację ustroju PRL. Inteligencja nie była zainteresowana przyłączaniem się do osób przejawiających skłonności opozycyjne wobec władzy. Zgoła inaczej sytuacja wyglądała w grupach z niższym poziomem wykształcenia i pochodzenia społecznego.

RAFAL MARCINIAK

Übersetzt von Piotr Sulikowski

**ZWISCHEN GDAŃSK UND SZCZECIN
SOZIALPOLITISCHE KRISEN DER VOLKSREPUBLIK POLEN
IN DER REGION KOSZALIN-SŁUPSK (1956–1981)
– FORSCHUNGSRESÜMEE**

Der vorliegende Artikel ist ein Resümee der Forschung, die im Rahmen der Dissertation finalisiert wurde. Diese Arbeit füllt teilweise Lücken auf, die man in historischer Forschung von dieser Küstenregion feststellen kann. Viele Historiker postulieren Forschungsarbeiten im Bereich der Sozialgeschichte, vor allem hinsichtlich der Kleinstädte.¹ Das Verständnis der „Provinz“ kann ein Schlüssel zur Wiederherstellung komplizierter sozialer und politischer Prozesse der Volksrepublik Polen (im Weiteren „PRL“ – Anm. PS) sein. Die Untersuchung der Regionen, in denen anscheinend nichts Bedeutendes stattfand ist für das Verständnis der zunehmenden sozialen Konflikte in Polen von Belang. Nicht immer muss die Geschichte in der Perspektive großer Ereignisse geschrieben werden. Die Forschung an der Geschichte des Postkriegspolens konzentriert sich hauptsächlich auf dem Entscheidungszentrum (Warszawa) und wichtigsten Städten wie Poznań, Gdańsk, Szczecin, die wiederum mit Umbruchereignissen in der Geschichte der PRL konnotiert werden. Ortschaften, wo keine Manifestationen,

---

¹ B. Brzostek, M. Zaremba: *Polska 1956–1976 w poszukiwaniu paradygmatu* [Polen 1956–1976 auf der Suche nach dem Paradigma], „Pamięć i Sprawiedliwość“ 2006, z. 2 (10), S. 25–37; J. Chrobaczyński: *Przyczynek do życia codziennego małego miasta w PRLu (lata sześćdziesiąte i siedemdziesiąte)* [Ein Beitrag zum Alltagsleben einer Kleinstadt in der PRL (60er und 70er Jahre)], in: *PRL z pamięci* [PRL aus dem Gedächtnis], Hrsg. C. Robotycki, Kraków 2001, S. 81–92.

Streiks stattfanden bzw. keine relevanten politischen Ereignisse zu Stande kamen, werden in der Forschung seltener mitbeachtet. Die Historiker legen keinen großen Wert auf die Untersuchung dessen, wie die Rezeption der landinternen Geschehnisse in den vom Zentrum entfernten Gesellschaften war. Es fehlen die Antworten auf die Frage, welche Determinanten für die Auslösung solcher Reaktionen fehlten. Ganz selten sind ebenfalls Untersuchungen des Ereignisseinflusses auf die stattfindenden, sozial-politischen Wenden auf der „Provinz“. Die Rekonstruktion der sozial-politischen Prozesse kann ohne Beachtung der Peripherien verursachen, dass das Bild der in der Gesellschaft stattfindenden Mechanismen im gegebenen Zeitraum verfälscht ist.

Viele Historiker werden von der Frage geplagt, weswegen im Westen und im Norden Polens es zu heftigen Ereignissen, wie im Dezember 1970 und dann im August 1980 kam?

Eins der wichtigsten Ziele der Arbeit war die Analyse der sozial-politischen Krisen in der Zeit der PRL. Sie waren epochenrelevante Geschehnisse, die den Rhythmus in der Nachkriegsgeschichte Polens aufgaben. Eine treffende Definition des bekannten Forschers der PRL-Zeit in Polen: „Die Machtkrise in der PRL identifiziere ich mit der politischen Krise, ich denke aber auch daran, dass diese gewöhnlicherweise von ökonomischen Problemen und politischen Erschütterungen begleitet war. Es waren [...] vorübergehende Störungen in der Machtausübung.“² Eisler bemerkte gleichzeitig, dass es bei den Krisen zu besonderen Störungen im Entscheidungszentrum kam, welches das Politbüro des Zentralkomitees der PZPR war und in Krisenmomenten manchmal neue Machtzentren zum Vorschein kamen, wie beispielsweise NSZZ Solidarność im Jahre 1980. Die Geschichte dieser Phänomene ist in der staatlichen Perspektive Polens – des Machtzentrums – sehr wohl bekannt. Man kann aber ein bedeutendes Defizit der Forschung aus der Perspektive der Provinz feststellen. Daher wurde in dieser Arbeit der Versuch unternommen, solche sozial-politischen Phänomene zu beschreiben, die auf der PRL-Provinz zwischen 1956 und 1981 bemerkbar waren.

Die im Titel erscheinenden Stadtnamen Gdańsk und Szczecin können suggerieren, dass die Arbeit die sozial-politische Situation in der PRL-Zeit in der Küstenregion zwischen diesen Städten darstellen wird. Die Städte Gdańsk und Szczecin sind hier eher der Bezugspunkt, sie sind gleichzeitig ein Hintergrund

---

² J. Eisler: *Polskie miesiące, czyli kryzys(y) w PRL* [Polnische Monate also Krise(n) in der PRL], Warszawa 2008, s. 17.

für die beschriebenen Ereignisse. Den Untersuchungen wurde das Territorium zwischen beiden Regionengrenzen der im Titel genannten Ballungsräumen unterzogen. Genauer gesagt, konzentrierte sich die Aufmerksamkeit des Autors auf dem Küstenstreifen zwischen der Woiwodschaft Gdańsk und Szczecin, also auf der Region zwischen Koszalin und Słupsk. Der Begriff *Region* beachtet laut der Typologie von Jerzy Topolski folgende Kriterien: Verwaltungs-, historische, wirtschaftliche und kulturelle Gemeinschaft. Bei manchen Historikern, die die Koszalin-Słupsk Region untersuchen, erscheint manchmal ein recht fragwürdiger Begriff „Mittelpommern“. Diese Bezeichnung findet aber in der historischen Tradition und in der geographischen Namensgebung keine Widerspiegelung. Die Erschaffung im Jahre 1950 einer separaten Koszalin Woiwodschaft verursachte die Entstehung einer Gesellschaft ohne wichtige metropolitane Zentren. Die Verwaltungsausgrenzung der Region stand auch in keinem Zusammenhang mit historischen Dependenzen. Es wurde eine spezifische Region ohne ein kulturelles und wirtschaftliches Zentrum erschaffen. Diese Funktionen erfüllten die Städte außerhalb der Koszalin-Słupsk-Region wie Szczecin, Gdańsk und in den ersten Jahren sogar Poznań, als ein akademisches Zentrum. Auch die urbanistische Spezifik der Region erschuf in soziologischer Sicht eine charakteristische Gesellschaft. Im Thema der Dissertation verzichtete man auf die Bezeichnung „Koszaliner Woiwodschaft“, da man diesen Namen ausschließlich im historischen Kontext bis zum Jahr 1975, also bis zur Verwaltungsreform, anwenden darf. Diese Reform führte zur Ausgrenzung von zwei separaten Woiwodschaften: Słupsk und Koszalin. Man beschloss, im Titel die Region Słupsk mitzubeachten, womit die Arbeit vor dem Verlust vieler Forschungsthemen und vieler wichtiger Phänomene dieser Region Polens geschützt wird.

In der Arbeit steckte man Zäsuren 1956 und 1981 ab. Die Zeit zwischen den abgesteckten Daten erlaubte eine Anwendung gemeinsamer Forschungsinstrumente, da die Machtausübungsmechanismen zwischen diesen Daten recht ähnlich waren.

Das Jahr 1956 ist der Ausgangspunkt im Zusammenhang mit symbolischen sozial-politischen Ereignissen in der PRL, die nach der stalinistischen Zeit zu Stande kamen. Zwischen diesen Eckdaten kam es zu mittelbaren sozial-politischen Krisen, die zwar wichtig waren, aber keine politische Wende darstellten, wie man dies im Jahre 1956 oder 1981 bemerken kann. Immerhin konnte der Zeitraum 1980–1981 ausgeschlossen werden, er setzte jedoch interessante Forschungspostulate frei, deren Ursachen in früheren Geschehnissen ihren Anfang

hatten. Die Beschreibung der Formung von „Solidarność“ ermöglichte viele brennende Fragen hinsichtlich der Phänomene zwischen 1956 und 1980 zu beantworten. Die letzte Dekade der PRL unterscheidet sich erheblich von der vorletzten Dekade, was neue Forschungspostulate verlangen und zur Nutzung anderer Forschungsmethoden beitragen würde. Diese Ansicht resultiert daraus, dass nach dem Jahr 1981 neue sozial-politische Realien entstanden. Für ihre Untersuchung sollte ein Historiker soziologische Studien sowie die *oral history* – Methode verwenden. Die Verwendung anderer Forschungsformen und – quellen könnte die historische Narration stören, daher ist der Historiker wegen der sichtbaren methodologischen Schwierigkeiten gezwungen, das Postulat anderweitiger Erforschung der letzten PRL-Dekade zu formulieren.

Die aufgegriffenen Probleme und die einzelnen Forschungsbereiche erzwangen eine interdisziplinäre Erforschung dieses Themas. Die historische Methodologie war führend, aber nicht vereinzelt. Die oben gestellten Fragen und die abgesteckten Forschungsbereiche verursachten die Anwendung der Methodologie der Sozialwissenschaften, die sowohl der Soziologie wie auch, im kleineren Maße, der Sozialpsychologie entstammen. Die soziologische Wissenschaft stellt dem Historiker zahlreiche Werkzeuge zur Verfügung, die es erlauben, diejenigen Ereignisse präzise zu erfassen, die während der Kulmination der Änderungen in der Gesellschaft auftreten. Eine wichtige Rolle erfüllte in der Arbeit die soziologische Analyse. Solch eine Diagnose war für die Untersuchung der Altersstruktur der Gesellschaft der Region notwendig, da die Sozialpsychologen bestätigen, dass die Einstellungen während der sozialen Prozesse vom Alter ihrer Teilnehmer abhängen. In der Arbeit nutzte man sowohl quantitative wie auch qualitative Methoden.

Um die Vorgehensmotive der Menschengesellschaften zu verstehen, erwiesen sich Theorien aus der Sozialpsychologie brauchbar zu sein. Mit den Forschungsergebnissen dieser Disziplin unternahm man den Versuch, die Verhalten der in einer atomisierten Gesellschaft mit zusätzlichem „soziologischen Vakuum“ lebenden Menschen zu erläutern.³ Dieses Phänomen war eine Ursache

---

³ M. Zaremba: *Biedni Polacy 68. Społeczeństwo polskie wobec wydarzeń marcowych w świetle raportów KW i MSW dla kierownictwa PZPR* [Arme Polen 68. Die polnische Gesellschaft angesichts Märzereignisse im Lichte der Berichte des Woiwodschaftskomitees des Innenministeriums für die Parteileitung PZPR], in: *Marzec 1968 trzydzieści lat później*, Bd. I (Referate) [März 1968 dreißig Jahre später], Hrsg. M. Kula, P. Osęka, M. Zaremba, Warszawa 1998, S. 162. Mehr zum „soziologischen Vakuum“ siehe: S. Nowak: *System wartości społeczeństwa polskiego* [Wertesystem der polnischen Gesellschaft], „*Studia Socjologiczne*“ 1979, Nr. 4; H. Świda-Ziemia: *Człowiek wewnątrznie zniewolony* [Der innerlich versklavte Mensch], Warszawa 1997, S. 193.

für die ausbleibende Aktivität der Menschen im Rahmen einer größeren Gruppe. Laut Andrzej Friszke war dies mit dem geringfügigen Engagement der Arbeiter an Vorfällen im März 1968 verbunden, da sie nicht als eine soziale Gruppe auftraten und in ihren Betrieben nicht aktiv waren.⁴

Zielsetzungen und Thesen

Während der geführten Untersuchungen erwiesen sich folgende Fragen als gravierend: auf welche Weise auf der Provinz „polnische Monate“ verliefen sowie ob die Ereignisse auf mehr abgelegenen Gebieten Polens wenigstens Änderungen in den Strukturen der lokalen Verwaltung verursacht haben. Wie tiefgreifend waren die Änderungen auf der Provinz? Warum ist die Gesellschaft in unterschiedlichen Ortschaften, trotz ähnlicher Lebensbedingungen, zum Aufruhr bereit und an anderen Stellen sich dem Regime unterordnet? Warum bremst die Krisensituation auf einer Etappe ab und woanders geht sie zur nächsten Phase über?

Ein wichtiger Aspekt war die Untersuchung der Reaktion der lokalen Gesellschaft auf die sozial-politischen Krisen in der PRL. Die Untersuchungsbereich war die Parteinomenklatur, der Sicherheitsapparat und die lokale Bevölkerung. Die Hypothese der Arbeit war die Behauptung, dass die Koszalin-Region weniger aktiv als die Szczecin- bzw. Gdańsker Region während der sozial-politischen Krisen in der Zeit der PRL wegen Mangels an starken metropolitalen Zentren war, die über entsprechende, für die „soziale Mobilisierung“ notwendige Sozialstruktur verfügen.

Sowohl in Gdańsk, wie auch in Szczecin waren nach dem Jahr 1976 die Oppositionsmilieus der Intelligenz wie auch der Arbeiter ziemlich aktiv. Unter diesen Küstenzentren entstand eine enorme Kluft. In der Koszalin-Słupsk-Region bestand ein Defizit der Oppositionskreise mit engagierten Arbeitern. Und dieses Gebiet lag doch auf der Kommunikationsroute der beiden Städte. Dies neigt zur Fragestellung, weswegen sich in der Woiwodschaft Koszalin die Oppositionskreise vor dem Jahr 1980 nicht entwickelten? Man unternahm den Versuch einer Erklärung, welche Stadt der polnischen Küste den größeren Einfluss auf die Ausprägung der Oppositionskreise nach 1976 auf dem uns interessierenden Gebiet ausübte. Im Falle der Ereignisse von Juni 1976 kann folgende Frage formuliert

---

⁴ Ibidem.

werden, ob der Charakter der Vorfälle und der sozialen Stimmungen in Polen die Oppositionskarte vor August in einzelnen Regionen geformt habe.

Die Antwort verlangt eine tiefgreifende Analyse der Bedingungen, in denen die regionale Intelligenz zu agieren hatte. Im Falle der Koszalin-Słupsk-Region wurden zur Intelligenzschicht folgende Professionen gerechnet: Lehrer, Juristen, Journalisten und Intellektuelle, Ingenieure, akademische Lehrer der Lehrerhochschulen sowie der Ingenieurhochschule in Koszalin. Man versuchte, die Verhaltensweisen einzelner Vertreter zu untersuchen. Während der Untersuchung war ein wesentlicher Aspekt unvermeidbar: die Aktivitäten der Kirche. In dieser Region dominierten kleine Städte und Dörfer, in denen Religion eine weiterhin wichtige Rolle spielte und gewissermaßen die Mentalität der Menschen formte.

Quellmaterialien und Sekundärliteratur

Bei der Entstehung der Arbeit verwendete man eine Reihe wissenschaftlicher Publikationen, die wegen der redaktionellen Anforderungen nur vereinzelt erwähnt werden können. Im Falle der überregionalen polnischen Perspektive beeinflussen den historischen Diskurs bedeutend u.a. Jerzy Eisler, Paweł Machcewicz, Andrzej Friszke, Piotr Osęka, Andrzej Paczkowski, Marcin Zaremba, Jerzy Dudek, Krzysztof Persak und viele anderen. Im Falle der Fragen im Zusammenhang mit der Koszalin-Słupsk-Region bleibt die Sekundärliteratur immernoch beschränkt. Die meisten Arbeiten über diese Region wurden dem Zeitraum 1945–1956 gewidmet. Viele Arbeiten über Koszalin-Słupsk-Region stammen von Zenon Kachnicz, Marek Żukowski⁵ oder Robert Borucki. Eine der wichtigsten Publikationen über das Jahr 1968 stammt von M. Hejger,⁶ in Bezug auf Dezember 1970 in Słupsk sollte die Position von S. Łach⁷ erwähnt werden. Man sollte ebenfalls das große Werk Kazimierz Kozłowski in der Geschichtsschreibung Westpommerns verzeichnen, dessen Arbeiten ein wichtiger Bezugspunkt für die geführte Forschung waren.

---

⁵ M. Żukowski: *Krótki oddech wolności. Pomorze Zachodnie w latach 1945–1957* [Der kurze Atem der Freiheit. Westpommern in Jahren 1945–1957], Koszalin 2001.

⁶ M. Hejger: *Marzec 1968 r. w Koszalinie i Słupsku* [März 1968 in Koszalin und Słupsk], „Dzieje Najnowsze“, R. XL, 2008, H. 1, S. 87–101.

⁷ S. Łach: *Grudzień 1970 w Słupsku* [Dezember 1970 in Słupsk], Słupsk 2003: Die Publikation basiert auf dem in der Pommerschen Akademie in Słupsk gehaltenen Referat im Jahre 2003 im Zusammenhang mit dem Jahrestag von Dezember 1970.

Im Falle der auf Szczecin bezogenen Geschichtsschreibung ist eine Reihe der Publikationen zu verzeichnen, u.a. von Małgorzata Machałek,⁸ Eryk Krasucki,⁹ Adam Makowski,¹⁰ Radosław Ptaszyński,¹¹ Michał Paziewski,¹² die gewisse Bezugsnahmen und Vergleiche für die Koszalin–Słupsk–Region erlaubten. Im Falle von Gdańsk, Gdynia und Sopot (im Polnischen unter dem gemeinsamen Namen *Trójmiasto*, im Weiteren diese unübersetzbare Bezeichnung – Anm. PS) formulierten in ihren Arbeiten wichtige Schlussfolgerungen Barbara Okoniewska,¹³ Marek Andrzejewski¹⁴ und Piotr Perkowski.¹⁵ Die am besten untersuchten Ereignisse betrafen die Jahre 1956, 1970, 1980–1981. Wenig untersucht ist weiterhin der Zeitraum zwischen 1976 und 1980. Als eine sehr wichtige Position erwies sich

⁸ M. Machałek, P. Miedziński: *Zbuntowane miasto. Szczeciński Grudzień '70–Styczeń '71* [Stadt im Aufruhr. Szczeciner Dezember 1970–Januar 1971], Szczecin 2007.

⁹ E. Krasucki: „Antyzjonistyczne” wątki szczecińskiego Marca 1968 roku (zarys problematyki) [Antizionistische Aspekte des Szczeciner März 1968 (Abriss der Problematik)], in: *Żydzi oraz ich sąsiedzi na Pomorzu Zachodnim w XIX i XX wieku* [Juden und ihre Nachbarn in Westpommern im 19. und 20. Jahrhundert], Hrsg. M. Jaroszewicz und W. Stepiński, Warszawa 2007; E. Krasucki: *Żydowski Marzec '68 w Szczecinie* [Jüdischer März 1968 in Szczecin], Szczecin 2008; E. Krasucki: *Prowinjonalny Marzec. Specyfika szczecińskich wydarzeń 1968 r.* [Der provinzielle März. Spezifik der Szczeciner Ereignisse 1968], in: *Z dala od centrum. Rok 1968 na Pomorzu Zachodnim* [Weit vom Zentrum. Das Jahr 1968 in Westpommern], Hrsg. R. Kościelny, Szczecin 2009; W. Krasucki: *Edmund Bałuka. Garść refleksji do portretu szczecińskiego robotnika z początku lat siedemdziesiątych* [Edmund Bałuka. Einige Reflexionen zum Porträt des Szczeciner Arbeiters vom Beginn der 70er Jahre], in: *Między Warszawą a regionem. Opozycja przedsierpniowa na Pomorzu Zachodnim* [Zwischen Warszawa und der Region. Voraugustopposition in Westpommern], Hrsg. K. Kowalczyk, M. Paziewski, M. Stefaniak, Szczecin 2008, S. 191–204.

¹⁰ A. Makowski: *Pomorze Zachodnie w polityce gospodarczej Polski w latach 1950–1960* [Westpommern in der Wirtschaftspolitik Polens in Jahren 1950–1960], Szczecin 2006.

¹¹ R. Ptaszyński: *Prokuratura Wojewódzka w Szczecinie wobec Grudnia '70* [Die Woiwodschaftsstaatsanwaltschaft in Szczecin angesichts Dezembers 1970], in: *Historia, miasto, pamięć: Grudzień '70–Styczeń '71 (perspektywa szczecińska)* [Geschichte, Stadt, Gedächtnis. Dezember 1970–Januar 1971], Hrsg. M. Kowalewski, E. Krasucki, P. Miedziński, Szczecin 2010.

¹² M. Paziewski: *Przedsierpniowa opozycja demokratyczna na Pomorzu Zachodnim* [Die demokratische Voraugustopposition in Westpommern], in: *Między Warszawą a regionem. Opozycja przedsierpniowa na Pomorzu Zachodnim*, Hrsg. K. Kowalczyk, M. Paziewski, M. Stefaniak, Szczecin 2008, S. 99–120; vgl. auch M. Paziewski, *Komitet Założycielski Wolnych Związków Zawodowych Pomorza Zachodniego* [Das Gründungskomitee des Freien Gewerkschaften Westpommerns], in: *Stan wojenny w skali kraju i Pomorza Zachodniego – informacje źródłowe i refleksje* [Der Kriegszustand im polnischen Staat und in Westpommern – Quellinformationen und Reflexionen], Hrsg. M. Machałek, J. Macholak, Szczecin 2005, S. 241–258.

¹³ B. Okoniewska: *Październik 1956 w ośrodku gdańskim* [Oktober 1956 im Gdańsker Zentrum], in: *Październik 1956 na Ziemiach Zachodnich i Północnych* [Oktober 1956 auf westlichen und nördlichen Gebieten], Hrg. W. Wrzesiński, Wrocław 1997.

¹⁴ M. Andrzejewski: *Marzec 1968 w Trójmieście* [März 1968 in Trójmiasto], Warszawa–Gdańsk 2008.

¹⁵ P. Perkowski: *Gdańsk – miasto od nowa. Kształtowanie społeczeństwa i warunki bytowe w latach 1945–1970* [Gdańsk – die Stadt vom Neuen an. Die Gestaltung der Gesellschaft und die sozialen Bedingungen im Zeitraum 1945–1970], Gdańsk 2013.

die Arbeit T. Sikorskis über die Geschichte der Bewegung Jungen Polens,¹⁶ weswegen konnte man sich ein Bild der Opposition vor August machen, ins Besondere des Bereiches der Trójmiasto. Die Entstehungsgeschichte der Bewegung NSZZ „Solidarność“ in der Koszalinener Region schildert die Arbeit Adam Frydrysiaks, auch wenn sie vorrangig wegen der Veröffentlichungsreihenfolge als des Vorteils ihrer Wissenschaftlichkeit gilt. Diese Publikation erschöpfte das Thema nicht und hat die wissenschaftlichen Kriterien nicht erfüllt.¹⁷

Ein erheblicher Teil der Dissertation beruhte auf Archivmaterialien. Während der Recherche wurden drei Kategorien abgesteckt: Akten der Parteiprovenienz, Akten, die vom Sicherheitsapparat erstellt wurden, Privatsammlungen.

Positive Effekte ergaben Recherchen der Bestände der Staatsarchive in Koszalin und Słupsk sowie der Archive des Instituts für Nationales Gedenken. Eine kleinere Bedeutung hatten hier Akten im Archiv der Neuen Akten in Warszawa. Für die Rekonstruktion der Vorfälle hatten die durch den Parteiapparat erstellten Dokumente. Wegen dieser Tatsache konzentrierte man sich auf der Sammlung des Woiwodschaftskomitees der PZPR in Koszalin und seit 1976 auch in Słupsk. Nach der Durchführung der Untersuchungen wurden folgende Dokumententypen untersucht: Situationsberichte des Sekretärs des Woiwodschaftskomitees PZPR, Stenogramme der Exekutivensitzungen, statistische Aufstellungen der Parteimitglieder und der Wirtschaftsdaten, Protokolle von den Sekretariatsversammlungen des Woiwodschaftskomitees, der Exekutive, der Problemausschüsse des Woiwodschaftskomitees, Akten der Woiwodschaftskommission der Parteikontrolle PZPR, Personalakten der Kaderabteilung der PZPR.

Eine sehr wichtige Rolle spielten auch Akten in Archiven des Instituts für Nationales Gedenken, ins Besondere die vom Sicherheitsapparat der PRL erstellten Akten. Die durch den Sicherheitsdienst erstellten Unterlagen können dort brauchbar sein, wo man sich auf die Parteiakten nicht verlassen kann. Dies zeigte sich dann, als man die Versuche unternahm, die Fraktionseinteilungen innerhalb der PZPR auf dem Woiwodschaftsniveau zu untersuchen. Das Problem resultiert aus einer unzureichenden Quellenpräsenz. Es fehlen memuaristische Quellen der Regionalaktivisten und im Falle eines Interviews mit einem Zeitzeugen besteht

---

¹⁶ T. Sikorski: *O kształt polityki polskiej. Oblicze ideowo-polityczne i działalność Ruchu Młodej Polski (1979–1989)* [Um die Gestalt der polnischen Politik. Das politische Ideenbild und die Tätigkeit der Bewegung Jungen Polens], Toruń 2012 (II. Auflage).

¹⁷ A. Frydrysiak: *Solidarność w województwie koszalińskim 1980–1989* [Solidarność in der Koszalinener Woiwodschaft], Koszalin 2006.

das Problem der Glaubwürdigkeit der Berichterstattung. Die Protokolle der Parteisitzungen erläutern diese Probleme auch nicht. Die Berichte von Parteiberatungen, die in der Presse erscheinen, weichen nicht von der angenommenen politischen Korrektheit ab. Die einzige Chance für einen Historiker sind die Dokumentenanalyse und das Ablesen der Informationen „zwischen den Zeilen“ und manchmal auch ein Glücksfall.

In der Arbeit verwendete man auch einige Interviews mit den Zeitzeugen, z.B. dem Bischof Ignacy Jeż, Zenon Stein, Bolesław Sieradzki, Ryszard Pilaszkiwicz. Auch ein erheblicher Teil der Quellen über NSZZ „Solidarność“ der Region Pobrzeże stammte aus den Privatsammlungen und aus dem Organisationsarchiv von NSZZ „Solidarność“ in Koszalin.

Als eine sehr wichtige Ergänzung der Archivquellen erwiesen sich Pressematerialien aus der Zeitung „Głos Koszaliński“ und seiner Abart „Głos Słupski“, und nach dem Jahr 1975 „Głos Pomorza.“

Schlussfolgerungen aus der Forschungsarbeit

Die Arbeit ist der erste Darstellungsversuch der sozial-politischen Prozesse, die in der Koszalin-Słupsk-Region im Zeitraum 1956–1981 zu Stande kamen. Viele von den in der Arbeit angeführten Quellen wurde zum ersten Mal verwendet. Es gelang, in der Arbeit einige interessante und wenig bekannte Aspekte aufzudecken, die die Geschichtsschreibung der Region bereichern werden. Als einen großen Erfolg kann man den Versuch einstufen, die innerparteilichen Prozesse im Woiwodschaftskomitee PZPR im besprochenen Zeitraum darzustellen, was in den letztens entwickelten Untersuchungen der Rolle des Parteiapparats im sozial-politischen Leben Polens genutzt werden könnte. Es gelang ebenfalls, gewissermaßen das Bild der Aufbaumechanismen der innerparteilichen Fraktionen in den Zeiten der politischen Krisen zu skizzieren: im Oktober 1956, im März 1968 und im Zeitraum 1980–1981. Man konnte bemerken, dass die Fraktionseinteilungen in den zentralen Machtzentren keine Übertragung auf die Einteilungen auf der Provinz hatten. In der Regel resultierte der innerparteiliche Wettkampf aus den bisherigen Personalrelationen, die auf einer Interessengemeinschaft beruhten und diese Relationen waren mehr vom Pragmatismus und politischem Konjunkturalismus als vom ideologischen Engagement gekennzeichnet. Diese Gruppen nutzten dafür politische Konstellationen im Zentralkomitee. Im Jahre 1956 kam keine Widerspiegelung der Einteilungen in „Natoliner“ und „Puławianer“ zum

Vorschein, man konnte dafür wohl die Befürworter der einzelnen Programme dieser auf dem Zentralniveau dominierenden politischen Fraktionen bemerken. Die sich kennzeichnenden Einteilungen resultierten aus früheren persönlichen Konflikten und aus konjunkturellem Verhalten, die auf einer Probe der Annäherung an die Befürworter der Destalinisierung beruhten. Diese Machtkämpfe führten aber zu keiner Änderung der Exekutive des Woiwodschaftskomitees. Eine relevante Rolle im Oktoberwettkampf spielten Journalisten des Presseorgans der Partei „Głos Koszaliński“, mit dem Chefredakteur Ignacy Wirski. Im Jahre 1968 war eine deutliche Rivalität zwischen zwei Personen sichtbar: dem Kommandanten der Woiwodschaftskommandantur der Miliz Oberst Jan Pieterwas und dem ersten Sekretär des Woiwodschaftskomitees der PZPR Antoni Kuligowski, die um sich ihre Verfechter versammelten. Der letzte wurde zum Opfer der Märzintrigen und nach der 5. Tagung der PZPR wurde er scheinbar zur Verwaltung des Zentralkomitees PZPR auf eine zweitrangige Position des Mitglieds des Zentralen Revisionsausschusses befördert.

Trotz dieser Rivalität kann man nicht behaupten, dass es zu einer deutlichen ideologischen Einteilung im Woiwodschaftskomitee gekommen wäre.

Im Falle des besprochenen Krisen ist es gelungen, die Fakten zu ermitteln und zu ordnen, die oft in vielen historischen Werken bezüglich wenig bedeutender Provinzen, wie die Koszalin-Słupsk-Region verschwiegen werden. Im Falle der Wandel im Zusammenhang mit der politischen Erwärmung im Jahre 1956 gelang es, den Destalinisierungsprozess im Sicherheitsapparat, in der Staatsanwaltschaft, in der Rechtsprechung und im Parteiapparat zu schildern. Beschrieben wurden ebenfalls die Reaktionen der Arbeiter und der Bevölkerung der Region auf die Ereignisse in Poznań vom 28. und 29. Juni 1956. Trotz lebendiger Reaktionen und Kommentare waren die Arbeiter wegen der Gesellschaftsatomisierung in der Region nicht im Stande, die Proteste zu organisieren. Die Bevölkerung war sich ihrer ausbleibenden Integration bewusst, was ihnen den Aufmarsch auf die Straßen verhinderte.

In den beschriebenen Prozessen sollte man Ursachen für spezifische Verhaltensweisen der lokalen Gesellschaft während der sozial-politischen Krisen suchen. Die provinziellen Bevölkerungsgruppen, ins Besondere „auf neuen Polengebieten“ gelegen, formten sich nach 1945 aufs Neue und bauten ihre Identität auf. Die sichtbare Atomisierung der Gesellschaft und eine starke Kontrolle des Sicherheitsapparats verstärkten die Existenz des „soziologischen Vakuums“. Deswegen waren im Falle der sozial-politischen Krisen im Jahre 1956 die Regionen

des Zentralpolens mehr aktiv. Die politische Krise des Jahres 1956 hat an Hand des Problems der nationalen Minderheiten gezeigt, dass sie desintegrierend auf die Gesellschaft der nördlichen und westlichen Gebiete einwirkte. Im Jahre 1956 ist die ausbleibende Integration der Gesellschaft sichtbar. Dieses Jahr war aber noch für die Gründung der regionalen Identität und Gemeinschaft nicht relevant. Viele hatten die Hoffnung, in ihre Heimat zurückzukehren, die Polen lebten weiterhin in Unsicherheit. Politische Unruhen in Polen und in den internationalen Kontakten trugen zur Prägung keines Geborgenheitsgefühls bei.

Im Jahre 1956 machte sich die Rolle von Gdańsk oder Szczecin in den Ereignissen in Słupsk oder Koszalin nicht bemerkbar. Diese Zentren waren kein Bezugspunkt für die hiesige Bevölkerung. Man interessierte sich aber für die Arbeitersituation in Poznań. An Oktobertagen unterschieden sich die Reaktionen der Bevölkerung nicht wesentlich von den Reaktionen der sonstigen Gesellschaft Polens. Man sollte aber betonen, dass hier kein starker Antisemitismus sowohl in den Verhaltensweisen bei Kundgebungen wie auch bei Parteisitzungen zum Vorschein kann. Die antisemitische Rhetorik spielte keine erstrangige Rolle. Eine wichtige politische Rolle im Oktober 1956 spielten die Kundgebungen, in denen die Bevölkerung zum ersten Mal seit mehreren Jahren offen ihre Meinung ausdrücken konnte. Einen großen Einfluss auf die Kritik der bisherigen Politik hatten Parteimitglieder niedrigeren Grades. Im Falle der Parteifunktionäre war eine abwartende Einstellung verbreitet. Den Umbruch in der innerparteilichen Krise verursachte die von den Journalisten von „Głos Koszaliński“ geäußerte Kritik. Ihre Einstellung verursachte, dass manche Landkreissekretäre in der Oktoberatmosphäre anfangen, den Woiwodschafsparteiapparat zu kritisieren. Auf die Änderungen musste man länger warten, als in Szczecin oder Gdańsk der Fall gewesen ist. Dieses konnte mit einem viel schwächeren Arbeitermilieu in Koszalin oder Słupsk zusammenhängen, wodurch keine Gefahr nicht kontrollierter Proteste bestand.

Recht interessante Fakten erscheinen bei der Beschreibung der Situation in der Küstenregion im Dezember 1970. Am 16. und 17. Dezember begannen in Słupsk Straßendemonstrationen, die nicht so brutal und blutig wie in Trójmiasto und dann auch in Szczecin niedergeschlagen wurden. In dieser Zeit und im Spektrum dieser Ereignisse lässt sich ein markanter Unterschied in den Verhaltensweisen von der Słupsker und Koszaliner Bevölkerung feststellen.

Eine bedeutende Rolle spielte dabei eine bessere Kommunikation und wirtschaftliche Bindungen der Trójmiasto mit Słupsk. Zum Vergleich kann man eine

starke Einwirkung Szczecins auf andere Städte der westlichen Küstenregion, oder von Trójmiasto auf die östliche Küstenregion bemerken, was eine Integration der Arbeiter förderte. Dieses Phänomen war in der Koszalinser Woiwodschaft nicht bemerkbar, was die Schwäche der Arbeiterkreise während der Aufrührveranstaltung gegen die Machtorgane beeinflussen konnte. Markant ist das Vorkommen in der Szczeciner Region eines starken Eisenbahnermilieus, das einen wichtigen Einfluss auf die die Arbeiterkreise integrierenden Prozesse hatte. Das Bestehen eines ausgebauten Bahnknotens zwischen Szczecin, Stargard und anderen Städten erlaubte eine Verstärkung der Bindungen und Bekanntschaften unter den zu ihrer Arbeit reisenden Personen. Jeden Tag verkehrten zwischen diesen Städten Tausende von Arbeitern. Sie hatten Kontakt zueinander, sie konnten Informationen und Ansichten austauschen, was wesentlich für die Verbreitung der Streiks in der Region war. Ausbleibende wirtschaftliche und soziale Verbindungen Koszalin mit Słupsk verursachten, dass die Protestwelle im Dezember 1970 nicht in die Woiwodschaftshauptstadt und in andere Städte gelang.

Es war gelungen, die wichtigsten Probleme für den Aufbau und Funktionieren der institutionellen politischen Opposition nach 1976 zu erfassen. Man muss aber feststellen, dass die formulierten Schlussfolgerungen einer weiteren Erforschung bedürfen, um das Bild zu vervollständigen. Die Untersuchungen zeigten die Schwäche der Voraugustopositionskreise, was mit dem Mangel an starken Jugendgruppen mit kritischer Einstellung zusammenhing. In dieser Hinsicht lässt sich deutlich feststellen, dass die Oppositionskreise in Słupsk eine große Unterstützung seitens der Kreise aus Gdańsk hatten. Szczecin spielte leider dabei eine Randrolle, sogar für die Koszalinser Opposition. Die massenhafte Entwicklung von NSZZ „Solidarność“ trug erst zur Entstehung der realen Opposition in der Region bei.

Unter beschriebenen Krisen erwies sich die Krise 1980 für die Region als besonders markant, die zum Engagement der regionalen Bevölkerung in politische Ereignisse in einer bisher unbekanntem Skala führte. Die früheren Krisen, trotz der politischen Bedeutung und trotz ihres Einflusses auf die Mentalität der ganzen polnischen Gesellschaft, verursachten keine besonderen Wendungen in der Koszalin-Słupsk-Region, wie beispielsweise Dezember 1970 für Gdańsk und Szczecin, was einen Einfluss auf die späteren sozial-politischen Prozesse im Zusammenhang mit der Oppositionsentstehung in diesen Zentren ausübte. Wesentlich ist dabei die Tatsache, dass die Ereignisse vom 16. und 17. Dezember 1970 im Gedächtnis der lokalen Gesellschaft nicht funktionierten.

Die Forschung bestätigt, dass gewisse Phänomene in den 70er Jahren die Oppositionskarte Polens gestaltet haben. Sowohl in Gdańsk wie in Szczecin wirkten nach dem Jahre 1976 ziemlich aktiv Oppositionskreise sowohl in der Intelligenz wie auch in den Arbeiterkreisen.

Zwischen diesen Küstenzentren entstand eine Kluft. In der Koszalin-Słupsk-Region bestand ein Defizit der Oppositionskreise mit engagierten Arbeitern. Und doch lag dieses Gebiet auf der Kommunikationsroute zwischen diesen zwei Städten, die auch über die Organisationen der unabhängigen Gewerkschaften verfügten, was nicht belanglos war. Es erscheint also die Frage, warum sich in der Koszaliner Woiwodschaft die Oppositionskreise vor August 1980 nicht entwickelten? Man sollte dabei auf soziologische Aspekte, also sog. soziologisches Vakuum achten, dass die Aktivitäten der Opposition erschwerte. Dies zeigt auch, warum der Machtapparat eine größere Kontrolle über der Bevölkerung hatte, in der demokratische Verhaltensweisen freigesetzt wurden. Die Behauptung hinsichtlich der Entstehung einer bewussten politischen Opposition, die durch Intelligenzkreise determiniert werden sollte, findet keine Bestätigung. Die Entstehungsquellen dieses Phänomens sollte man eher in der kulturellen und existenziellen Schicht suchen. Die Erwartungen hinsichtlich eines besseren Lebensstandards und die daraus folgende Ungeduld waren die Ursachen für die Vergrößerung der Frustration in der Gesellschaft, die immer kritischer dem Regime gegenüber eingestellt war. Dadurch vergrößerte sich die Abneigung gegenüber der Staatsmacht, die für schlechte Lebensbedingungen beschuldigt wurde. Die Anerkennung der Staatsmacht war auch durch entsprechende Erziehung und gewisse Kulturimponderabilia bei manchen Personen zusätzlich erschwert. Eine wichtige Rolle bei der Oppositionsgestaltung spielten Jugendgruppen. Der Mangel an den die Jugend integrierenden Knotenpunkte in der mittleren Küstenregion verursachte, dass diese Aktivitäten keine größere politische Meinung hatten, was mit dem Defizit der Seelsorgenkreise und dem Mangel an starken akademischen Kreisen zusammenhing. Der effektiv wirkende Sicherheitsapparat verhinderte sämtliche Konsolidierungsproben der illegalen Jugendgruppen. Trotzdem bestanden in der Koszalin-Słupsk-Region das Regime kontestierende Gruppen. In den 60er und 70er Jahren entstanden die Oppositionsgruppen ausschließlich in der Jugend, wodurch sie oft spontan und kurzweilig aktiv waren. Markant war dabei ein sichtbarer Mangel an Autoritäten, die einen Einfluss auf die Erziehung dieser Jugend hätten. In anderen Bedingungen wuchsen ihre Gleichaltrigen in Gdańsk, Warszawa, Szczecin,

Lublin auf, wo sich die Integrationsrolle der akademischen Seelsorger wie Pater Wiśniewski, Pater Zieja, Pater Czuma u.a. bemerkbar machte.

In Warszawa funktionierten außerdem einige Intellektuellengruppen, die junge Generationen an sich zogen und integrierten. Die Ereignisse vom Dezember 1970 zeigten, dass die Nähe von Gdańsk auf die Studenten von Słupsk belebend wirkte. Es kam aber ähnlich, Słupsk übte keinen größeren Einfluss auf den übrigen Teil der Region aus. Die nach August 1980 in Słupsk entstehende Bewegung Jungen Polens (Ruch Młodej Polski) fand beispielsweise keine Nachfolger in anderen Regionteilen, auch wenn die Jugend von Koszalin, Białogard, Szczecinek sich für die Oppositionstätigkeit engagierte. Genauso schwach integriert waren Arbeiterkreise, was für die Entstehung von „Solidarność“ relevant war.

August 1980 deckte diejenigen Prozesse auf, die in den lokalen Gesellschaften zu Stande kamen. Das Engagement der Bevölkerung von Koszalin und Słupsk Region für die sozial-politische Prozesse war mit den gleichen Prozessen in anderen Teilen Polens vergleichbar. Es zeigten sich aber auch Defizite, die bereits früher sichtbar waren. Beide Städte, Koszalin und Słupsk, waren kein bedeutendes politisches Zentrum für die stattfindende Debatte über die politischen Reformen in Polen. Die Aktivisten der Koszalin-Strukturen von „Solidarność“ neigten zu einer näheren Zusammenarbeit mit Szczecin, die Gewerkschaftler in Słupsk fühlten sich mit Gdańsk mehr verbunden. Auch unter „Solidarność“-Aktivisten in Szczecinek bestand ein Dilemma, ob man sich organisatorisch den Strukturen in Szczecin, oder dem Vorstand von „Solidarność“ Pobrzeże in Koszalin unterordnen sollte. Der Strukturaufbau von „Solidarność“ belegte eine Desintegration der lokalen Bevölkerung.

Die Stimmungen, die in der Bevölkerung der Koszalin-Słupsk-Region vorherrschten, waren durch die Vorfälle in ganz Polen beeinflusst. Sichtbar war beispielsweise die Rezeption der Ereignisse. Nach dem gesellschaftlichen Verhalten kann man bemerken, dass die Rezeption sich in kritischen Situationen in ganz Polen aktivierte. Ein aktives Engagement der Region während der sozial-politischen Krisen konnte man im Jahre 1956 und 1980 verzeichnen. Dies veranschaulicht, dass das Engagement der provinziellen Gesellschaften im Moment der relevanten Ablenkung der Befriedigungsachse der sozialen Bedürfnisse zu Stande kam.

Dadurch zeichnet sich der soziologische Durchschnitt der Gesellschaft der Region ab, die sich mit Protesten gegen das PRL-System beschäftigte. Die bestehenden Intelligenzgruppen waren nicht interessiert, sich an die Kreise mit oppositionellen Neigungen der Staatsmacht gegenüber anzuschließen. Die Situation

sah anders in Schichten mit einem niedrigeren Bildungsstatus und sozialer Herkunft aus.

**BETWEEN GDAŃSK AND SZCZECIN
SOCIAL AND POLITICAL CRISES IN THE COMMUNISTS' POLAND
IN THE KOSZALIN-SŁUPSK REGION (1956–1981)
– A RESEARCH SUMMARY**

Summary

The article discusses the problem of province and smaller cities/towns within general political and social changes in critical times of Communists' Poland and the role played by smaller communities in the occurring changes. The Author states that the influence range of central changes in the Communists' party PZPR and other state organs in Warsaw had a weaker feedback on the province and their regional pendants. The same concerned vivid social workers' and independence movements, strikes and different struggles. The neighbourhood of two big centres: Szczecin and Gdańsk, the cradle of „Solidarność”, have had a rather low-rated effect on the changes in Koszalin (mainly influenced by Szczecin) and Słupsk (mainly influenced by Gdańsk) region. The both centres were active clusters of oppositional movements. Between them, as Marciniak stated, existed in the years 1956–1981 a precipice, a 'sociological vacuum', conditioned mainly by a lack of strong academic, intellectual and religious circles.

Translated by Piotr Sulikowski

Keywords: political-social crises, political opposition in the PRL, Koszalin-Słupsk region, investigations of the regional history